

O‘ZBEKISTONDA QISHLOQ AHOLISINING AGRAR MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-FALSAFIY MASALALARI

To‘xtayev H.

Samarqand viloyati hokimining o‘rinbosari,
falsafa fanlari nomzodi, dosent

Annotatsiya: ilmiy maqolada qishloq aholisining urf-odat, an‘ana va metalitetlari, turmush tarzidan kelib chiqqan holda agrar madaniyatini shakllantirishning o‘ziga xos bo‘lgan omillari yoritilib, agrar madaniyat tushunchasiga falsafiy ta‘rif berilgan va uni shakllantirish uchun normativ-hujjatlar qabul qilish bo‘yicha tavsiflar berilgan.

Kalit so‘zlar: agrar, madaniyat, agrar madaniyat, qishloq, qishloq aholisi, tibat, inson, urush omillari, paxta yakka hokimligi, fermer, klaster.

SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ISSUES FORMATION OF AGRICULTURAL CULTURE RURAL POPULATION IN UZBEKISTAN

Abstract: the scientific article highlights unique factors in the formation of agrarian culture based on customs, traditions and lifestyles of rural residents, gives a philosophical definition of the concept of agrarian culture, and describes the adoption of normative documents for its formation.

Key words: agricultural, culture, agricultural culture, village, villagers, tibat, man, war factors, cotton monopoly, farmer, cluster.

O‘zbekiston xalqining tarixiga nazar tashlasak, ularning asrlar osha ziroatchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bilan muntazam ravishda shug‘ullanib kelganligining guvohi bo‘lamiz. Shu davrlar ichida bu o‘lka agrar mamlakatlar qatoridan joy olib, shu sohani rivojlantiri bo‘yicha katta yutuqlarni qo‘lga kiritishgan. Masalan, katta kanal va ariqlar qazib sug‘orma dehqonchilikka asos solganlar. Natijada, bashoqli ekinlar, meva-chevalardan mo‘l hosil olganlar. Ularni yil bo‘yi saqlashning milliy usullarini o‘ylab topishganlar. Shularni sotib hayot kechirganlar.

O‘zbekistonda qishloq aholisining agrar madaniyatining shakllanishi, rivojlanishining o‘z tarixi bor. Shu nuqtai nazardan qaraganda uni eng qadimgi, qadimgi, o‘rta asr, yangi va eng yangi davrlarga bo‘lib tadqiq qilish mumkin. Shu davrlar ichida qishloq aholisining agrar madaniyati hosilasini izdan chiqaruvchi hodisalar juda ko‘p bo‘lgan. Bularni tabiiy omillar, inson omillari va urush-bosqinchilik omillariga bo‘lish mumkin.

Bularga:

1) tabiiy omillarga suv toshqinlari, yer qimirlashlar, qurg‘oqchilik, katta yong‘inlar, chigirtkaxo‘rlik, hashoratlar hujumi;

2) inson omillariga esa podsholar, beklar, to‘ralarning dehqonlar mehnatini hurmat qilmasdan har xil qarorlar, qonunlar chiqarishi, soliqlarning ko‘payishi, yuqumli kasalliklar, ayniqsa ”qora o‘lat”ning avj olishi, ekinzorlarga, omborlarga ehtiyotsizlik yoki atayin o‘t qo‘yishlar;

3) Ahamoniy, Grek-Makedon, Arab, Mo‘g‘il, Rus bosqinchilari tomonidan

qilingan tajavvuzlar orqali vayronaga aylantirilgan qishloqlar,ekin dalalari,suv inshootlarining izdan chiqishi va boshqalar shular jumlasiga kiradi.

Sobiq sovetlar davrida aholining agrar madaniyatli oliy ma'lumotli qishloq xo'jaligi mutaxassilarni tayyorlash evaziga kuchaytirildi. Biroq, mamlakatda "paxta yakka hokimligi" o'rnatildi. Paxtadan mo'l hosil olish uchun dalalar zaharli ximikatlar bilan ishlov berildi. Bunday holat qishloq aholisining genafoniga salbiy ta'sir ko'rsatda. Natijada jigar kassalliklariga chalinganlarning soni haddan tashqari ko'payib ketdi. Qishloqlarda ekologik muhit izdan chiqa boshladi.

Mustaqillikdan so'ng qishloqdagi vaziyatni tiklash uchun harakatlar boshlanib ketdi. "Paxta yakka hokimligiga" barham berildi, ekin dalalarini zaharli ximikatlar bilan ishlov berish taqiqilandi, ayniqsa maktab bolalarini qishloq xo'jalik ishlariga jalb qilish to'xtatildi. Qishloq xo'jaligi sohasini oqilona tarzda rivolantirish bo'yicha katta islohotlarni amalga oshirish boshlandi. Fermerlar,klasterlar tashkil etildi. Yer odamlarga mulk qilib berila boshlandi. Bundan ko'zlangan maqsad mamlakatni agrar davlatdan,agrar industrial davlatga aylantirib aholi sifatli qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini qondirishdan iboratdir,desak xato qilmagan bo'lamiz. Qishloq aholisining agrar madaniyatini shakllantirish haqida gap borar ekan, avvalo uning zamirida ma'naviy an'analarni o'rganish muammosi yotadi. Aynan shu yerda xalqningan'anaga bo'lgan munosabat, ma'lum bir mentalitet turi, boshqaruv shakllari va turmush tarzi bilan bog'liq bo'lgan madaniyatning asosi nimada degan haqida savol tug'iladi.

Shu munosabat bilan qishloq xo'jaligi madaniyatini O'zbekiston xalqi madaniyatining ajralmas qismi sifatida o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuni tan olish kerakki etadi.

Qishloq xo'jaligidagi ko'plab muammolarning ildizi o'tmishga borib taqaladi. Bu yerda biz agrar madaniyat tarixni bilmasdan turib,uning genezisi va evolyusion rivojlanish tendensiyalarini aniqlay olmaymiz.

Mamlakatimiz aholisining agrar rivojlanish tarixida an'anaviy dehqonchilik va chorvachilikda agrotexnika vositalari va texnikasi, to'plangan ishlab chiqarish tajribasining barcha ahamiyati bilan tabiat tomonidan berilgan mehnat vositalari: yer, insonning jismoniy imkoniyatlari, hayvonlarning tortishish kuchi, shamol va suv energiyasi ustunlik qilib keldi. Aynan ular birinchi navbatda iqtisodiy faoliyat va atrof-muhitni boshqarish usullarini aniqladilar. Muayyan hududda dehqonchilik tizimlari va hattoki ekin qurollari turlarini tanlash, qishloqdagi xo'jalikturli tarmoqlari o'rtasidagi munosabatlar butunlay ularning irodasiga bog'liq bo'lib qolgan edi. Shuningdek, ular turar-joy va ko'chirishning tabiatini, kundalik hayotni va foydalaniladigan hududni tashkil qilishni aniqladilar.Demak, ushbu masalalarni ijtimoiy falsafiy jihatdan tadqiq qilish nafaqat amaliy nuqtai nazardan,balki nazariy jihatdan ham muhimdir.

Xo'sh,shunday ekan agrar madaniyat nima degan savol tug'iladi? "Agrar" atamasi lotincha agrarius- yerga,dalaga oid,degan so'zdan olingan bo'lib, birinchidan, yer-suv,yerga egalik va yer-suvdan foydalanishga oid;ikkinchidan,sanoatiga nisbatan qishloq xo'jaligi ko'proq rivojlangan¹⁹¹, degan ma'noni anglatadi." Madaniyat"

---

¹⁹¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Ж.2 - Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти,2006. - Б.521.

atamasi esa arabcha soʻzdan olingan boʻlib “sivilizatsiya”, xususan jamiyatning ishlab chiqarish, ijtimoiy, maʼnaviy-maʼrifiy hayotida qoʻlga kiritgan yutuqlari majmui¹⁹², degan maʼnolarni bildiradi (Uning hozirgi kunda 500 dan ortiq taʼrif va tavsiflari bor). Shunga koʻra agrar madaniyat tushunchasiga quyidagicha taʼrif berish mumkin. *Agrar madaniyat deb qishloq aholisining yerga ishlov berish orqali moʻl hosil olish, saqlash va realizatsiya qilish jarayonida anʼna, urf-odat, ishlab chiqarish koʻnikmalari va ish uslublarida, mehnatga va tabiiy muhitga boʻlgan munosabatlarida qaror topgan ijtimoiy ong shakllarining namoyon boʻlish tizimlarining majmuasiga aytiladi.*

Qishloq aholisining agrar madaniyatini shakllantirish zarurati haqida davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoev:” Iqtisodiyot sohasidagi eng muhim vazifalarimizdan biri – bu agrar sohani yanada isloh qilish va modernizatsiyalashdan iboratdir. Qishloq xoʻjaligi iqtisodiyotning eng qadimiy, hech qachon oʻz oʻrni va ahamiyatini yoʻqotmaydigan tayanch tarmoqlaridan biridir”¹⁹³, - deb yozgan edi. Demak, qishloq xoʻjaligini rivojlantirishning eng harakatlantiruvchi kuchi – bu bugungi kunda 18 milliondan ortiq boʻlgan qishloq aholisidir. Ularning agrar madaniyatini shakllantirish, mamlakatimizni jahonda eng kuchli agrar industrial davlatlardan biriga aylantirish demakdir. Bu vazifani amalga oshirish uchun “Qishloq aholisining agrar madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish” degan qonun qabul qilish maqsadga muvofiqdir.

---

¹⁹² Минзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Тўлдирилган иккинчи нашри. – Тошкент:”Ўзбекистон” нашриёти,2022, - Б.159.

¹⁹³ Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Иккинчи нашр. – Т.: О‘zbekiston, 2022. – Б. 261.